

Hiru adjetibo joan zen hamarkadarako

FELIPE JUARISTI

1. Boteila batean aurkitutako mezua

1981ean Miamitik eta munduari bira egiteko asmoz, trasatlantiko handi mastodontiko bat atera zen, Estatu Batuetako presidente guztiz ahaldunaren omenez, "King Ronald Reagan" gisa bataiatu zutena. Ikusgarria izan zen benetan itsasoratze-zeremonia: Nancy Reaganek, bere panpina itxurako irribarre estereotipodunarekin, egin zuen amapontekoarena, esku dardartiez jaurti zuen txanpaina-boteila, eta, hauteskundeetan Jimmy Carter-i irabazi berriak baitziren, horrelako garaipenak eman ohi duen optimismo sutsuez, boteila untxiaren lepo-hezuraren kontra kraskatzearekin batera oihu egin zuen: "Ez dezala untxi hau suntsi, ez giza-eskuak, ezta inongo ekaitzak ere. Gora Amerika" Prentsa-argazkilariak une horretaz baliatu izan ziren beren argazkiak ateratzeko, eta telebista-kamarek ere orduantxe afinatu zituzten zeramatzen kamara japoniarrak. Eternitaterako geratu zen irudia finkaturik: Jende multzo handia Miamiko kaian. Ikusgarria zen pakebote haren arrasto zuri apartua itsas-bidea hartzen, zenbait esku altxatu ziren agur gisara, poza eta zoriona islatzen zituzten aurpegiak. Aro berri baten hasera zen, Reaganen aroa, hain zuzen.

Ehundabi jubilatuz; berrogeita hamabost neskezahar aberats, erromantze baten gose; eskukada bat ejekutibo atsedean bila; lau edo bost dozena neskatila, beren konpainia diru truke eskaintzen duten horietakoak; ikastetxe bateko ikasle multzoa;

berrogeita hiru neska eta mutiko, kurtso amaieako ospakizunean; bi ezkonberri, hurrengo gauaz alde zurretik gozaten ari zirenak; hamabost musikari jira bat egiten; eta John Smith, predikari kalbinista: horiexek ziren untzi hartako lehen klaseko ganbaretan zihoazenak, beren biziko bidaiarik atseginena egin asmoz bertaratuak. Giro alai zen, eguraldia eguzkitsua. Jubilatutak pasiatzen ziren untziaren txopatik brankara, neskatilak pizinatik tabernara zebiltzan, neskazaharrek nobio batekin egiten zuten amets beren ganberetako ispilu aurrean, Cenicientaren amaizunaren modura, orduak eta orduak igarotzen zituzten bitartean. Ejekutiboek, goi aldeko aukietan eseririk, egunkari ekonomiko atzeratuak irakurtzen zituzten. Musikariek entsaiatzen zuten. Ikasleak endredatzen zebiltzan, etengabe galderak egin ez zituzten kapitain aspertuari. Ezkonberriek eskutik oratuta zebiltzan gora eta behera, elkarri begirada maliziosoak jaurtiz. John Smith izan ezik, inor ez zebilen kezkatu, predikaria, munduan hain ugaria den jende-suerte horretakoa baitzen, gauza guztiei beren alderdi iluna bilatzen saiatua. Hitz batez esateko, pesimista baino okerrago zen, artxipesimista.

Gogoetatsu zebilen, untzi hartako bizitza arinak eta hango bekatuek tristeturik. Zera zioen bere buruari: "Nola Jainkoak gizoni, haien bekatuen kariatz, bidali izan zien sekulako uholdea bere indarren tamaina erakusteko, hala bidaliko digu guri ere tximistaren bat, gure suntsigarri". Eta bere hitzetan fidatzen zenez, ortze-mugari begiratzen zion, lainotzen hasia ote zen ziurtatzeko. Baina Caribeko urak urdinak ziren, eta hango zeruan ez zen hodeirik ageri. Untziko bizitza egunetik egunera gero eta alaiago, ez ajolatuago zen. Pare bat neskazaharrek aurkitu zuten egunero afaltzen lagunduko zieten gizona. Neskatilaren bat edo beste aberasten ari zen, eta jubilatuek paseatzearen atsegin-plazerari beste bat gehitu zioten, kasinorik bazela konturatu ziren, eta denbora xahutzeaz gain, beren diru-pitzarrak botatzen zituzten makina diru-irensle horietan. Ikasleek untzi osoko zokoak ezagutzen zituzten dagoeneko, eta ezkutuka ari ziren jolasten, denen ernegaziorako. Ezkonberriak, haserako lotsa igaroz gero, ez ziren beren ganbaratik ateratzen, ez bazen jateko eta itsasoari begira suspirioka aritzeko.

John Smith marmarrean zebilen; "Jainkoaz gogoratzen ez zaretenez, ekar ezazue burura Titanic itsasuntzi ospetsu hura. Jainkoak ere ez omen zuen suntsituko, eta Zeruko begiraleari ezer ezkututzen ez zaiolako, munduko handiustekeria eta harrokeria arbuiatzen dituelako, bizitza arina zigortzen duelako, hondoratu zuen. Itsasuntzi honi ere gertatuko zaion legez".

Baina, John Smith-en zoritxarrerako, zerutik ez zetorren, ezta euri-tantarik ere. Pentsatzen hasia zen bere jainkoak, eguneroko hamaika aldiz errezotan zuzentzen zitzaion hark, abandonatua zuela. Baina Jainkoak ez ditu bere seme kuttun eta zintzoak alde bat uzten, eta Miamitik irten eta handik aste batera zerua beltz-beltz jarri zen, haizea amorrus hasi zen jotzen, eta laino lodi bat, literaturan labainez ebaki daitekeela esaten den horietakoa, nagusitu zen untziaz. Ondoren, hondamendia, petrolio-untzi baten kontra jo eta arrakalatu egin baitzen. Jubilatuak izan ziren itotzen lehenak, ez baitzekiten igeri egiten; neskatilek zekiten arren, ezin izan zuten ezer egin petrolioak, lika bailitzan, atrapatu baitzuten; ikasleak ezkataturik zeuden tokietan geratu ziren untziazen metale-xaflak gainera erori zitzaielarik; ezkonberriak gozoki hil ziren, maitasuna egiten; musikariak, beren bizitza arriskuan ikusi ahala, Beethoven-en "Heroika" jotzen hasi ziren, heroiki hil nahi baitzuten; ejekutiboek beren karterekin egin zuten uretara, baina petrolio mantxak irentsi zituenean, madarikatu zuten Wall-Street eta olio-eta urre beltzaren negozioa. Triste-triste hil ziren. Intzirika. John Smith pozik eta alai ureratu zen, Jainkoa berarekin zegoela sinestuz. Eta egun batzuk, ez dakit zenbat, eman dezagun bost, igaro zirenean, uharte batera iritsi zen. Itsasuntzi hartatik salbatu zen bakarra, zeren beste guztiek, bai goi-mailakoek, nola behekoek, betirako atsedean aurkitu baitzuten, eta horrekin frogatua gera bedi heriotze orduan sikiera denok berdin garela, salbu eta John Smith, gure errelato honetako pertsonaia delako.

Ardo kaja bat, Biblia bat, luma eta tintontzia, orri zuriak, labaina bat, eta gari-haziak salbatu ahal izan zituen. Ezer egin aurretik Jainkoari eman zizkion eskerrak bizirik atera izan zelako, eta era berean kristautasunak hala agintzen baitzion, errezatu egin zuen, merezi ez bazuten ere, hil ziren haien arimaren

alde. Eta halako egun hura San Joan zenez, Donibane deitu zion iritsi zen irla hari, artean inor bizi ote zen, eta, noski, inor hark beste izenez ezagut ote zezakeen jakin arren. Eta xehetasun horrekin susma daiteke zenbateraino zegoen urguiloz eta harrotasunez betea. Izenak jartzea Jainkoaren erako dohaina baita, eta gure predikaria, Jainkoaren lagun izateaz gain, salbatua izan zelako, Jainkoaren pareko ote zen hausnartzen hasia baitzen.

Urte baten ondoren ez zuen inorekin topo egin irla hartan. Orduan, onartu zuen bere patua, umiltasun osoz. John Smith-ek ez zuen dudarik, uharte hura Jainkoaren zigorra izan zen, itsasuntziko jendeari, bere bekatuak barkatu beharrean, gaizki begiratu ziolako. Izan ere zeruko Jaunak premiatu nahi izan balu, uharte bizi batera ekarriko zukeen, bertakoei benetako fedea erakusteko, edo kristau izanez gerotan, haien artzai izateko.

Ardo boteilak hustuak zituen, baina ez zitzaion ajola, ur gozoa baitzegoen irla hartan; gari-haziak erein zituen eta uzta ederra izan zenez, ogia ere bazuen. Horretaz aparte, leku hura aberatsa zen, fruitutan animalia-abetan bezainbeste; ez zitzaion janaririk falta. Basahuntz batzuk eskuratu eta bezatu zituen, haragia, larrua eta esnea ematen zioten. Ondo bizi zen eta ez zen bakarrik sentitzen, Jainkoa baitzuen, nolabait esateko, zaindari. Baina, hori bai, munduko berririk ez izateak gogogabetzen zuen, beti izan baitzen oso jakin zale.

Gutun bat idaztea erabaki zuen:

“Nire izena John Smith da, eta Jainkoaren zerbitzari fidela eta zuzena nauzu. Nire zoritxarrerako, baina hala dira Jainkoaren erabakiak eta gogoak, naufrago xume bat naiz ozeanoaren handitasunean. Ez dut uste uharte hau inongo mapatan ageri denik; Jainkoak ekarri nau bakardade-leku honetara nire indarrak neur ditzadan, eta ez nau etsiak jo, badakidalako hark ekarri nauen modura atera nazakeela. Maryland-eko kristaua naiz eta Jainkoarengan dut konfidantza osoa. Beraz, pazientzia euki behar, eta itxaropena, biak bertute gisa Jainkoaren gustoko baitira, eta haiek landuz eta aberastuz bere burua landu eta aberasten baitu gizonak. Ez zait ezer falta. Badut sobera janik eta edaririk aski. Flakia

datorkidanean Biblia dut irakurgai. Zer gehiago eskatu behar da zoriona eskuratzeko?

Noizean behin ikusten ditut nire gainean zerbait azkarren arrastoak, lerro zuri gaseoso bat edo beste itsasoa ikara da batzutan eta urrutian entzuten dira sekulako hotsak, trumoiarenak bailiren. Eta haiekin bat, argi gorri modukoak, mendiko onttoen itxurako formetan desegiten direnak. Neure buruari esaten diot Jainkoaren seinaleak direla, gainean dagoela jakin erazteko niri, entzuten nauela eta, betez ere, bere indarra sekulakoa dela eta ez desesperatzeko.

Hori bai, munduko berririk gabe egoteak zertxobait tristatzen nau, ez gizonengatik, gizonen arraza badaikit bere bidetik joango dela, ez bada ideiangatik, libreago eta zintzoago egiten gaituzten arimaren semetxo horiangatik. Gutun hau irakurtzen ari zaren horrek esaidazu, nolakoa da zuen bizitza?, zein da gehien entzuten den kanta?, zertaz aritzen dira zuen idazleak?, gordetzen al dute zazpigarren eguna?, Amabirjina agertu al zaizue? ba al duzue hiltzeko beldurrik?... Esaidazu nahi duzuna. Konta iezadazu nahi baduzu istorioren bat. Eskertuko dizut".

Badaezpadaere, gutunaren hiru kopia egin zituen, paper asko baitzuen, eta zuhurki jokatzuz, kopia bakoitza botela banan sartu eta uhinetara botatzeko deliberoa hertu zuen, hiru gutun nonbaitera iristea errazagoa izan baitaiteke, bakarra iristea baino. Jainkoa lagun izango zuela ziur bazen arren eta haren borondaterik gabe munduan osto tiki bat bera ere erortzen ez dela jakinik, gutun haiek jende serio, arduratsu eta sinistunak har zitzen errezatu zuen.

2. Lehen adjetiboa: hutsa

Bost urte beranduago, irla hartatik oso urruti, aintzinan enperadoretza baten bihotza izan zen hiri monumental eta artez betean. Vienar, Thomes Bernhard, gizon desesperatu bat za-goen Danubio omentzen duten zubietako batean, ur arreari begira, bere burua botatzeko bezperan. Zapatak kendu zituen, oso itsusia baita zapatekiko gorpu bat. Txukun asko utzi zituen, burnizko barandilaren kontra. Betaurrekoak kentzera zihoan, handik aurrera ez baitzituen deusetarako beharko. Mogitu zi-

tuen behatzak, makurtu zuen kopeta, eta orduantxe bere atzetik ozenki zetorren ahots bat, berehalakoan ezagun egin zizaiona, entzun zuen, Hans Kaufmann-ena baitzen, mundu hartan gertzen zizaion lagun bakarrenetarikoarena. "Itxoin, itxoin ezak mesedez, ez hadi oraindik hil, zerbait berezia erakutsi behar diat eta". Boteila bat zen Hans Kaufmann-ek zekarrena, barruan mezu bat zeramala. "Zein kurioa —erantzun zion Thomas Bernhard- ek—, non aurkitu duzu?" Eta lagunak jakin erazi zion Amsterdameko kaian zuela aurkitu, eta Vienan bisitari zenez, bere buruaz beste egin aurretik oparitzeko asmoa ziola. Poztu zitzaion aurpegia Bernhard-i, bizitza honetan ez baitago aurrera segitzera bultzatzen gaituen hoberik, ezustekoaren zitzada baino. Pentsatu zuen suizidatzekotan beti izango zuela aukera, baina, era berean, badirela gertaera batzuk behin bakarrik ikusgarri egiten direnak. Bere burua hilez gero, ez zuen behin ere jakingo barruan zer gordetzen zuen boteilak. Lagunak ekarritakoa ireki zuen. Handik papera atera eta presaka irakurri gutuna. Etxera joan eta berandu gabe erantzutera deliberatu zen, bizitzeko zein hiltzeko, eskuarki, ez baita ideia handirik behar, Aitzakirik ttikiena nahikoa dugu.

Hauxe zioen guten hark:

"Hori da daukazu suertea. Ni ere egongo nintzateke uharte deserte batean, jendea begi bistatik urte batzutan bederen galtzearren. Zeren jendea jasanezina baita. Begira, zure gutuna hartu baino zertxobait lehenxeago neure burua hiltzera nindoan, badakit zu bezalako apaiz bati graziaz ez diola egingo horrelako ekintza batek, baina nire bizitza nirea denez, uste dut berarekin nahi dudana egin dezakedala. Historia dut kontatuko dizut, jakin dezazu gauzak hemen nola dabilzan. Erromako eritetxe batean hil berria da mende honetan Austriak eman duen emakume-poetarik handiena, hil egin da baineran, zainak irekirik, heriotzerik gozonenaren menpe. Askotan egin nuen berarekin bidaiak, eta horietan zehar, haren eritzi filosofikoak, munduaren martxari buruz zuen ikuspegia nire egin nituen. Sarri askotan saiatu zen bere sorterrira itzultzen, baina ez zuen lortu, austriar aginteen ajolagabekeriaz alde batetik, eta bestetik, haren gisako idazie-emakumeen presioengatik. Beti ibili zen ihesi eta gizonen-

gan gizonak direna baino ez zuen ikusi, hau da, multzo arrunt eta kupidagabe bat direla konturatu zen, beraiekin apurtu egin beharrekoa. Nire modura, oso goiz aurkitu zuen infernura sartzeko atea, eta infernu horretan sartu zen, eta infernu horretan zen odolgabetu. Jendea esaka ari da, nola dezakeen emakume batek bere burua era hain gordinean hil. Suizidioarena kritikatzan dutenek diotenez, emakume-poeta hori bere erruz zen barrenetik hautsi, baina egia esateko, inguruak lagundu zion, bere sorterriaren ajolagabeke-riak, hain zuzen, zeren Austriatik urruti zegoenean ere, ez baitzioten bakean utzi. Hala diote, modernidadearen ideia hasten dela suizidioa onartzen denean. Dena dela, herri honekin bestetan baino aspertuago sentitzen naizenean zera pentsatzen dut, suizidatzea ez ote den herri honi mesede egitea. Zuk pentsatuko duzu, ni burutik jota nagoela, era honetan mintzatzen naizelako, baina zu, noski, ez zara Austrian bizi eta ez dakizu zer den hau. Beste istorio bat kontatuko dizut. Vienan ez diete inongo errespeto pentsalari eta artistei. Esan daiteke, fantasien eta ideien hilerria dela, kanposantu bat. Vienan jenioek ez dute zer eginik, ezkutatzea ez bada. Ba, behin batez, bertako hotel batean gizon bat aukitu zuten hilik, baina hildako hura elegantea zen oso, papertxo batean idatzi zituen bere heriotzaren arrazoi benatazkoak, eta ohartxo hori bere jakari zegoen loturik. Urtetan eta urtetan aritu zen idazten, ideia baten atzetik baitzebilan, eta azkenik lortu zuen ideia hori, filosofiari buruzkoa, liburu mardul batean jartzea. Hala eta guztiz ere, esperoko arreta ez zuen lortu, zeren inok ez baitzuen liburuari behar adinako garrantzia eman. Alferreko izan zizaion haren lanaren handia frogatu nahi izatea. Lankideen ezinikusiak eta hiri honetako giro aldrebesek heriotzera bultzatu zuten. Baina, etsitzen ez zuenez, hil aurretiko hiru hilabetetan erre zuen bere liburua, eta bere bizitza osoko lan hura errauts bihurtu zen, ez baitzion Vienari ezer utzi nahi. Pentsatu zuen, beste askorekin gertatzen den legez, hilda gero aitortuko ziotela zuen balioa eta orduan egingo zela ospetsu, eta orduan baliatuko zirela haren ospeaz. Bazekien, eta hala idatzi zuen bere ohar-txoan, Viena betidanik bizi dela bertako suizida jeniodunen lanari esker, eta berak ez zuen inola ere izan nahi jenioen kate horretako maila bat.

Pentsatuko duzu lagun, gorrotoz betetako gizon erretxina naizela, inguratzen duen horretaz beti gaizki esaka aritzen den horietakoa, eta arrazoi izango duzu seguruaski. Aspertuta bainago Austriako kultur-instituzioaz eta idazle-jendeaz. Dena da simulakro. Hutsa, hitz batez esateko. Aspaldiko komedia baten antzera hiru pertsonaia ageri dira hemen ere nagusi, lukurreroa, inpostorea eta bufoia. Galdetuko duzu zein den bata eta hitzegiten dutenean ez dakigu behin ere non hasten den haien ahotsa eta noiz besteena. Ba al dakizu Ahotsen imitatzailaren istoria? Bada, begira, orain dela gutxi ezagutu nuen besteen ahotsa primeran imitatzen zekien gizon bat. Erakusaldi bat egin zigun eta denok geratu ginen pozez zorutzen. Gure etxera gonbidatu genuen, eta eskatu genion egin ziezagula beste erakusaldi bat, baina aurreraxegoan imitatu ez zituen ahotsak imitatu. Eta hain zuzen horixe egin zigun, ahots ezberdinak imitatu zizkigun eta lehen baino pozikago utzi zituen gure bihotzak. Baina, azkenik, eta saio hura behar den gisa amai zedin, bere ahots propio imitatzeko eskatu genionean, hori egiten ez zekiela erantzun zigun. Dena dela, nik neuk askotan egiten dudan galdera da, gure ahotsa ere ez ote den beste ahots askoren imitazio. Lehenxeagoarekin segituz, idazleen artean bada bufoi papera hartzen duenik, eta gainera paper horretan gustora dagoenik. Aspalditxo esan zuen Aristotelek, biktima batzuek maite zutela biktima izatea. Literatur munduan kideak dira idazleak, irakurleak eta editoreak. Hiru estamentu horiek osatu dute literatur-instituzioa deitzen den aberrazio hori. Garai batean, literaturak orain baino indar gehixeago zuenean, literatur-instituzioak ere indartsuago ageri ziren. Kritikariak apaiz ttikiak ziren, idazlea jainko sentitzen zen eta, liburu bat irakurtzean, errito bateko partaide egiten zen irakurlea. Orain, instituzio hartatik aurrekaldeak besterik ez du irauten. Hutsik baitago barrenekoa. Dagoeneko, literaturak gero eta eragin gutxiago du gure kulturaren, seguruaski libururik irakurtzen ez delako, eta seguruaski telebistak, betez ere, eragin izugarria duelako, ordezkatu egin baitu liburuaren funtzioa, eta, hala eta guztiz ere, gero eta liburu multzo handiagoa da kaleratzen dena, eta gero eta ikusgarriagoak dira liburuen aurrekaldeak. Horixe da simulakroa. Hiri hau ere simulakroa den bezala. Leku guztietara begiratuz gero ez duzu besterik ikusiko, garai batean, hiri

hau Enperadoregotza bateko buru izan zen urteetan, eraikitako etxe handios, sekulakoak, kutsu dezimononiko batez bustirikoak baizik Eraikuntza fantasmen hiria dirudi honek. Tristeia benetan, are gehiago jakinik, hiri honek nola asmatu zituen, bertakoak artean hain tonto ez zirenean, banguardietarako bideak. Baina II gerratetik hona hondarrak besterik ez. Erabateko dekadentzia. Idazle dekadenteak, filosofo dekadenteak, *aurea mediocritas* beldurgarria. Ez du pena mezezi horrelako giro batean bizitzeak.

Zeren idazlearen funtzioa galdu egin baita, hizkuntzaren bidez mundua ulertzeko eta berriro interpretatzeko saioa berten behera jauzi da. Hizkuntza da orain nagusi, hizkuntzaren jolasa bilakatu da literaturaren helburu. Hizkuntzak hartu du lehenago ezaguerak zuen tokia. Eta dialektikaren orde, nostalgia, alemaneraz *Sehnsucht* deitzen den konzepto itzuliezin eta sailkagaitza gelditzen da. Agian, orain ulerkaitza delako egiten da iraganera ihes, edo beste era batez esateko, oraina ihesa delako iragana ulertzen saiatzen da. Munduak galdua baitu bere inozentzia eta inozentziarik gabe, jakinekoea da, ezin da arterik sortu. Historiaren linealtasunarekin apurtzen da, eta horrela gertatu behar zuen, progresoaren abiadak desastrea besterik ekarri ez baitu: itxidura zelaiak, holokaustoak, Auschwitz... Baina hutsala da iragan denbora soilik eskuratzea. Oraina da dugun bakarra, eta orainean daude bai iragan denbora, nola gerokoa.

Gutxi dira Musil-en, edo Kafka-ren edo Broch-en edo Von Hofmansthal-en modura idazten dutenak, haiek zuten indar eta suaz, edo Marcel Proust-en modura, bere memorian isolatuak geratu ziren pasarte eta urteak berreskuratzekeo deman, edo Henry James-en modura, hark zuen argitasunaz, edo Stevenson-en modura, laster hilko zela jakinaren gainean beti. Gaurregun idazten da, idazleak barnean eta kanpoan dituen kondizionamenduak deus ez balira bezala. Gaurregun beste balore batzuk estimatzen dira, sentsibilitatea eta irudimena, hain zuzen. Sentsibilitate hitzak barregurea sortzen dit, zeren gizona abereturik jaiotzen baita, eta aberetuago hazten, eta animalia huts hiltzen. Alejandrismo berri baten aroan bizi gara. Patetikoa eta norberarena, arrunta eta berebizikoa, xamurtasuna eta barregarritasuna elkarrekin datozkigu eskutik hartuta. Bizitzaz idazten da,

baina benetan noiz bizi gara? Denboraldi luzetan ez gara bizi, bizi garela ematen dugu, besterik ez. Ez dut ulertzen zergatik bizitzarekiko atxekimendu hori, zeren azken finean konponbiderik ez duen ideiarik bakarrena horixe da, heriotzarena hain zuzen Plazer-atsegina eragitea bilatzen da literaturan. Hutsa hori ere Bizitza bezala. Bere isiltasuna eta eskeptizismoa ezkutatzeko nobelagileak plagioa egiten du, eta plagioa bihurtu da arte-lan. Eta halaxe da, plagioak balio dezake, orijinala baino hobea denean. Baina halakorik egiten dutenei gogora erazi behar zaie aspaldi Von Hoffmannsthal poetak zioena: *"Estilorik txarrena sortzen da zerbait imitatzeko denean eta imitatua baino gehiago dela frogatu nahi denean"*. Eta poetei buruz zer esan? Amodioaz edo zorionaz mintzatzen dira, eta ez giza-angustiaz. Poesiak filosofia izan behar duela ahaztu egin dute; horretaz esan behar zaie Wittgenstein-en "Tractatus" a baino poema-liburu ederragorik ez dutela sortu gure artean, edo izatekotan, musika ere badela poesia. Nire lankideetako gutxi ditut estiman; Siegfried Lenz, Robert Walser, Christa Wolf, Peter Handke. Gogoangarri dut honen liburu bat: "Munduaren pisua" du izena. Hantxe irakurri dut ondorengo pasarte hau: *"¡Orain dela hamar urte gauza pilo bat zegoen izutzen ninduena! 'Poesia konkretoa', Andy Warhol eta gero Marx eta Freud eta estrukturalismoa, eta hara hemen non gauza guzti horiek jabaldu diren, eta hemendik aurrera ezerk ez du inor arrenkuratuko, ezpada munduaren pisua"*. Horixe da garrantzitsua, pisu astun latzak direla mundua eta bizitza eta ez arinak, Milan Kunderak esan nahi duen gisara. Eta ez dut ukatzen Kundera delako hori modernoa ez denik, azken finean, Musil eta Herman Brocch baititu maisu, baina ezin daiteke arintasuna kriterio estetiko huts gisa erabili. Ez dut esan nahi berriro greziarren trajikotasunera joan behar dugunik itsu-itsuan, baina absurdoa da haien munduaren ikuspegiari uko egitea, azkeneraino eraman aurretik.

Ez zaitut gehiago aspertuko, nire naufragio hori. Orain-txe gogoratu naiz Cioran-en liburu bat dudala mesanotxean irakurtzeko, eta Stockhausen-en musika entzuten zain dagoela, Grillpárzer-ek zioen modura musika baita modernoek aurkitu duten arte bakarra, eta horri esker beharbada aguantatuko dut neure burua hil gabe. Bihar utziko diot Da-

nubioari gutun hau botela batean sarturik, eta ea suerte apur batez iristen den zureganaino Agur Robinson.

3. Bigarren adjetiboa: ilauna edo iragankorra

Sei urte beranduago Raymond Carver ari da New York-eko karrketan barrena ibiltzen. Antezko jaka marroi bat darama, lepoa altxata, fraka bakeroak eta arraiekiko alkandora bat. Eskuak patriketan sarturik, Txejov-i buruzko biografia bat ari da pentsatzen, eta pentsamenduek hegan egiten dutenez, berahala iritsi da Zazpigarren Abenidara. Bere buruari ari zaio galdeztzen ea bere lagun min den John Silverton-ek bere aintzineko liburuen dendan izango ote duen Txejov-en eskuizkriburen bat. Kaligrafia, horixe da giltza, pentsatzen baitu. Eskuz egindako letra nolakoa, halakoxea idazlearen obra. Lagunaren dendarean gelditzen da. Elkar agurtzen dute, beste batekin erretzea bakarrik erretzea baino osasungarriago delakoan, zigarro bana pizten, eta hitzegiten hasten dira:

—Zer berri, John?

—Zaharra berri, Raymond.

—Es duzu bada Txejov-en eskuizkriburik izango.

—Ez, baina marinel zahar batek mezu bat ekarri dit botela batean sarturik.

—Mezu bat botelatan. Hori ez al da Policeren kanta bat.

—Ez, naufrago ero baten mezu desesperatua da. Merke salduko dizut zeu zarelako. Bost dolar.

Raymond Carver-ek berehala eman zizkion bost dolarrak, jakaren poltsikoan sartu botela, beste zigarro bat piztu eta agurtu zuen John.

—Txejov-en hori aurkitzen baduzu deitu berehala, gauez baldin bada ere, badakizu beti esna egoten naizela.

—Lasai Raymond, nire kontu.

Eta ibilian segitu zuen Manhattan barrena. Ondorenean, Zazpigarrenak Hamargarrenarekin topo egiten duenean, Tifany bitxi-denda famatua dagoen tokian gelditu zen. Suspirio-ka esan zion bere buruari: "Hi haiz hi abila, Truman Capote.

Horrelako istorio bat kontatu behar duk. Hik idatzi duk bai, bitxi hauek adina iraugo duen ipuina". Eta taxi bat hartu eta etxera joan zen. Han, ondorengo gutun hau idatzi zuen:

Istorio bat kontatu behar dizut, nire bizitzarena hain zuzen. Maryland-ekoa zarenez, saiatuko naiz ezagut ditzakezuen datuak ez jartzen, literatura idazteko lehen araua baita, neronek daukat nire oharren koadernoan idatzita ondorengo hau: irakurleak jakin dezakeena ez idaztea. Eta irakurleak jakin ez dezakeena jakiteko irakurlearen tokian egon behar da, edo saiatu behintzat haren tokian egoten. Irakurle arrunt batek, ez dut uste gehiegitxo irakurtzen duenik, horretan, jakina, beti daude neurri guztietatik gora daudenak; baina, normalean, zinemara joan zale da, eta zineman kontatzeko moduarekin dago ohituta, eta zineman labur kontatu behar da dena. Hala kontatu zidan nire maisu izan zen John Gardner-ek: *"Hamabost hitzetan esan baldin badaiteke, hogeitan edo hogeitahamarretan esan beharrekoa, esan ezazu hamabost hitzetan"*. Eta Poe-k ere zera zioen: *"kosta ahala kosta, bila ezazu beharrezko luzaera!"*. Eta Henry James-ek zioen: *"Ez kontatu, erakutsi"*. Horiek ere nire oharren koadernoan ditut azpimarratuta. Irakurlea ez da aspertu behar deskripzio luze, itogarriekin. Irakurlea situatzeko kontatu behar da, ez gehiago ez gutxiago. Horixe egiten zuen Txejov-ek, esaterako. Nire koadernoan daukat gordeta haren aipamen bat: *"Ez dut munduaren ikuspegi filosofiko, erlijioso edo politikorik. Hilabetero aldatzen da, eta horregatik nire pertsonaiekin errenditu behar dut. Nahikoa dut jakitea nola bizi diren. Eta nola hitzegiten duten"*. Gaurregun gehiegitxo hitzegiten da errealismoaz, baina askotan ez da esaten zer demontre den errealismoa. Ipuin batean kontatuko banitu pertsonaiaren hautsi-mautsi guztiak, benetan nola bizi den eta nola hitzegiten duen deskribatuko banu, inork ez luke hori irakurriko. Jendeak esango luke: "A, ze gauza aspergarria". Nire ipuinetako pertsonaiek ez dute hitzegiten jendeak bere bizitzan hitzegiten duen modura. Mundu guztiak esaten du besteen elkarrizketak harrapatu eta idazteko belarri ona zuela Hemingway-k, eta hori egia da, baina benetako bizitzan inork ez du Hemingway-ren fikziozko pertsonaien modura hitzegiten; behintzat, inork ez du hala hitzegin Hemingway irakurri

arte. Eta garai hartako gizonezkoek eta emakumezkoek ez zuten Txejov-en pertsonaien modura ere hitzegiten.

Bada, esaten ari nintzaizun bezala, hogeitalau urte besterik ez nituen *On the Road* irakurri nuenean eta nire belau-naldiko gazte guztiak bezala, liluratuta gelditu nintzen. Jack Kerouack-en nobela hori da, nire eritzian, Estatu Batuetan idatzi izan den onenetakoa. Niri ere etorri zitzaizkidan kotxea hartu eta gure nazio hau iparretik hegoraino errekorritzeko gogoak. Nobela horretako jendea zelebrezkoa zen, zorutzen ari zen jendea, bizitzeko, hitzegiteko, batez ere bizitzeko zorutzen. Hantxe ikasi nuen gure gizartean marjinalak diren pertsonak, estatistikek diotenez guztietan erdiak baino gehiago, literarioak izan daitezkeela; bizitzako edozein momentu ere bihur daitezkeela literatura. Baina gehiegi konplikatu gabe, gaurko heroeak ez baitira aspaldiko heroen antzekoak. Imajina ezina da gaur egun Odisea edo Iliada bat, edo Quijote bat, gaurko munduko biztanleek gehiago baitute Sancho Panzatic Alonso Quijanotik baino. Heroe tikiak ditugu gero eta haundiago den munduan. Aspaldiko literaturak, literatura errealistatza eta naturalistatza jo izan denak topikotik egiten zuen ihes, pertsonaiak adibidegarriak eta sinbolikoak ziren. Eredugarriak, adjetibo bat erabiliz esateko. Gaur egun ez da posible prosa aberats barrokoa, konzeptoz betea. Arrazoia berehala ulertuko duzu, jendeak gero eta zakarkiago erabiltzen du bere hizkuntza, gero eta per-paus subordinatu gutxiago, predikatu konplejurik ez. Justu elkar ulertzeko. Horixe da gure erreallitatea. Eta horretara bultzatu gaituzte alde batetik zinema eta telebistak, eta bestetik egunkariak. Gaur egun pentsamendu sakonek ez dute lekurik, edozein etxekoandrek ulertzen ez duena sobera dago, intelektualkeria besterik ez omen da. Gaur egun azkar bizi gara, ohituta gaude gauzak hartu, erabili eta botatzera. Eta horixe bihurtu da literatura. *Tetra brik* literatura. Hartu eta bota. Sinplea. Uste dut oso ondo ulertuko didazula, zuek protestanteok, beti izan baituzue gauza sinpleekiko joera.

Ni gaiso jartzen nauen gauza espermentalismoa da. Jende asko kexatzen zait esanez, zergatik ez dudan espermentalizatu eta nik haxe erantzuten diot: "Aizu, espermentalismoa askotan irudimen-falta ezkutatzeko aitzakia besterik ez da. Idazleak pentsatzen du zenbat eta gehiago esperi-

mentatu eta hobea izango dela, eta batzutan gertatzen da hori, baina sarri askotan irakurlea da guzti hori jasan behar izaten duena. Eta nire honetik ateratzen nauen beste gauza bat zera da, idazleak irakurlearekin jolastu behar duela dioen baieztapena. Idazleak ez du behar ez jolasik ez amarrurik bere irakurlea bereganatzeko. Azalekoa ematen duen elkarrizketa bat idatz daiteke, eta hala ere, elkarrizketa horrek sor dezake irakurlearengan izu-ikararen sentimendua, bizkarrezurrean zehar igotzen den hotza. Maupassant gauza zen hori lortzeko. Baita Borges ere. Askotan musikarik onena piano bakar batez egin izan da. Ondo jotzen baldin bada, eta nota guztiak beren puntuan. Orain, beti esan daiteke orkestra batek hobeto jo dezakeela edozein pieza, piano kaskar batek baino. Baita gehiago aspertu ere.

Ez da masimalista izan behar ezertan. Emily Dickinson zoragarria da, baita haren kontrapuntua Walt Whitman ere. Beckett minimalista zoragarria da. Idatzita daukat nire koardernoan hark esandako hau: "Ez dago ezer esaterik, ezta non esaterik ere, ez gogorik ezta beharrik ere". Baina, noski, Beckett Beckett zen. Eta zoragarria ere bada García Márquez, edo Vargas Llosa, edo John Updike, eta zoragarriena Salinger. Batak ez du bestea ukatu behar.

Eta besterik gabe agurtzen zaitut. Gehiegi idazteak pe-reza ematen dit. Gaur bertan utziko dut gutun hau botela batean sartuta Hudson ibaiaren uretan. Eta esaten badidazu non zauden bidaliko dizut Robinson Crusoren liburua. John Silverton-ek uste dut baduela errusierazko bertsioa. Gustatuko zaizu.

4. Hirugarren adjetiboa: jolastaria

Mediterraneo ondoko hiri argitsua da Palermo. Zaila da leku horretan eta itsaso urdinaren aurrean gauzak eta bere kondizionamenduaz hitzegitea. Bizitza besterik gabe aurrera doa amai-gabeko egun alaietan. Palermon eraikuntza ikusgarrien artean bada bat Erdi Arotik iraun duena, nahiz eta orain, beste lekutan ere gertatzen den legez, museo bihurtu. Izan daiteke, gaur egun hain modan dauden horroeen-museoa horietako bat, sinistroagoa izango ez balitz... Inkisizioaren historiari eskainitako Museoa da eta bertan gizon bat, alkandora zuriz eta traje gris

batez jantzirik, egunkarian ari da irakurtzen maffiaren azken krimenaren berri ematen duen titularra. Gizon horrek bere izenean batu ditu italiarren irrazionalitatea eta frantsesen metodozaletasun gehiegizkoa: Italo Calvino. Leonardo Sciascia idazlearen zain dago. Aspalditik ezagutzen dute elkar. Biak izan ziren ki-deak Alderdi Komunistan. Biek estimatu izan dute Elio Vitorini edo Pavesearen lana. Biek hitzegiten dute askotan literaturaz. Orain dela gutxi zera esan zuen Italo Calvinok Sciasciari buruz egunkari batean: "Sciasciak hain maite duen Voltaire-k egiten zuenaren alderantzizkoa egiten du. Misteriotik egiara iristen saiatzen zen frantsesa. Eta italiarrak egiatik hasita aurkitu nahi du misterioa". Eta orain gutxi ere erantzun zion Sciasciak era honetan: "errealista bat fabulatzaille lanetan". Baina orain ez dira bildu ez politikaz ez literaturaz hitzegiteko. Sciasciak telefonoz deitu dionean Calvino berarekin gera zedin, hauxe besterik ez zion esan, gauza garrantzitsu bat zuela esku artean. Eta Calvino hortxe dugu, Museoako atarian gauza hori zein izan daitekeen pentsatzen, eta ea zergatik berandutu izan den Sciascia harekin geratu izan den guztietan. Eta zergatik Inkisizioaren Museo aurrean, museoak ez baitzaizkio batere gustatzen. Pentsatzen ere ari da behin ipui batera ekarri zuen argentinar xinaurri batez. "Zer egingo ote du?" galdetzen dio bere buruari. Eta erantzuna baino lehen hantxe datorkio Leonardo. Elkar agurtzen dute. Museo barrura sartzera gonbidatzen du. Ezetz dio Calvinok, ez dela museo-zale. Portu Zahar aldera joaten dira paseatzen. Hitzegiten dute: Sciasciak aipatzen dio Inkisizioari buruz ari dela nobela batean. Calvinok, umorearen antologia batean ari dela. Sciasciak orduan zerbait duela harentzat. Badakiela esaten dio Calvinok, bestela ez liratekeela leku siniestro hartan geratuko. Eta Sciasciak botella bat ematen dio, barruan mezu bat duelarik. Pozten da Calvino, ez baita ohizkoa lagun batek horrelako oparia egitea. Eta berehala, animatuago, hasten dira eztabaidatzen Joseph Conrad eta Stevensoni buruz, ardo txuria edateko esertzen direnean batera. Calvinok esaten dio literatura fantastikoa errealitatea interpretatzeko saio bat besterik ez dela. Bestea isildu egiten da. Altxatzen dira edan ondoren. Elkar agurtzen dute. Sciasciak galdetzen dio ea zer egin behar duen mezuarekin. "Irakurri" erantzuten dio Calvinok.

Eta irakurri ezezik idatzi ere egin zuen. Gutunari, behar den gisa, izenburua jarri zion: "Milenio honetarako zazpigarren eta azken proposamena: jolasa".

Robinson adiskidea: Italo Calvinoren azken gutuna ari zara irakurtzen, eta hasi baino lehen esan behar dizut zuk egiten dituzun galderek ez dutela ezertarako balio, erretorika hutsezkoak direla, baina badakit ere horrek zuri ajola gutxi dizula, zauden lekuan baitzaude, eta oso ongi gainera. Galdetu izan bazenu, ea nola egin behar zenuen etxola bat, edo nola josi sare bat arrainak harrapatzeko... Baina ez. Idealista hutsa zara. Eta harritzen naiz, kalbinotarrak beti izan gara praktikoak, eta diotenez arrazionalistegiak. Baina zure gutuna oso samurra aurkitu dudalako hasi naiz erantzuten. Badakizu samurtasuna lortzen duenak era berean lortzen duela indarra. Egun hauetan egon naiz Robinsonen historiari buruz egin diren bertsio guztiak irakurtzen eta zutaz oroitu naiz. Michel Toutnier frantsesak "Ostirala edo Pazifikoko Mugak" idatzi zuen. Lehenago Jorge Luis Borges-ek zera hau idatzi zuen, "El Quijote" bezalako nobela baten zentzua ez zela berdina XVIIIgarren mendean eta XXgarrenean. Eta Tournier-en "Robinson" ez da Defoe-rena. Esate baterako Robinson uhartean geratzen da eta Ostirale da gizartera aldegiten duena. Eta Tournier-enak balore handia du, mito ezagun batetik abiatzen baita, ondoren mito horri buelta emateko. Azken finean, horixe da literaturaren esentzia, etengabeko berridaztea. Irakurri ere egin dut Coetzee-ren "Foe" izeneko nobela. Susan Barton Atlantikoko uharte batean dute abandonatzen eta han bi gizonekin egiten du topo, Crusoerekin hain zuzen. Uharte hori gizarte kapitalista baten gisara dabil. Ezarriak dituzte legeak, eta sinpleak dira, iraupena ziurtatuko dutenak: lana eta ordena, Erdi Aroko fraile-etxetan modura. Uharte horretan Crusoe da maixu, eta Ostirale esklabu. Baina Susan-i mundu horretako ordena eta lana ez zaizkio interesatzen, alferrekotzat jotzen ditu, berak handik aldegin nahi baitu. Azkenean lortzen du, erreskatatu egiten baitute, London-era iristea Ostiralarekin batera, eta berehala joaten da Daniel Defoe idazlea bisitatzera, eta uhartean egunero idatzi duena erakusten dio, besteak irakur dezan uhartearen beraren historia. Defoek atseginago du ordea Susan-en historia uhartearena baino eta biak, Susan

eta Defoe, aurrez-aurre jartzen direnean hasten da orduan-
txe bien arteko borroka bat, idazlea eta gaiaren artekoa de-
na. Susan, azkenean, pertsonaia besterik ez baita, fantasma
bat. Hona liburu hortako pasarte bat:

*"Orain dela denbora dexente, Foe jauna —esan nion—, zuk emakume bati buruzko ipuina idatzi zenuen (liburute-
gian aurkitu dut eta Ostiraleri idatzi diot denbora pasa) la-
gun min batekin hitzeginez arratsaldea igarotzen zuenarena,
eta joaterakoan besarkatu eta agurtzen zuten elkar, berriro
ikusitako arte. Baina lagun hori (emakumeak ez zekien) bezpe-
ran hila zen handik mila batzutara urruti, eta beraz, arra-
tsalde osoa, fantasma batekin igaro zuen hitzegiten. Oroiz-
tzen zara, ez da? Barfield emakumearena da. Beraz, hortik
soma dezaket fantasmek gurekin hitzegin dezaketela sines-
ten duzula..."*

Eta Foe-k piska bat beranduago erantzuten dio:

*"...Bai zuk eta bai nik badakigu, nahiz eta gure espe-
rientzia ezberdina den, idaztea dibagazioa besterik ez dela.
Leihotik begira jartzen gara, ganbelu itxura duen hodei bat
igarotzen da, eta konturatu baino lehen gure fantasiak
eraman gaitu Afrikako dunetara eta hantxe dugu gure heroia
—gu geu zomorroturik— bere ezpata eta guzti mairu bandi-
do batekin borrokan. Beste hodei bat igarotzen da, orain-
goan itsasuntzi baten itxura du eta begien itxi-ireki batean
uharte desertu batean gaude. Zertan oinarritzen gara esate-
ko bizi duguna abentura kapritxoso horiek baino zentzu han-
diagokoa dela?"*

Daniel Defoe jolasten ari da Susanarekin, idazleak per-
sonaiekin jolasten diren modura. Eta azkeneko pasarte ho-
rretan azpimarratu nahi nuke *fantasia* hitza. Fantasiagatik
balio lezake literaturak, fantasiak eransten dio gezur piska
bat egia, eta gezurrari egia piska bat, biak elkarrengandik
bereizezinak egin arte.

Baina idazterakoan, idazlea irakurlearekin ere jolasten
da. Bien artean dagoen konplizitatea jolasa besterik ez da,
eta jolas hori —halaxe utzi du idatzita Milan Kunderak *Jac-
ques eta bere Nagusia* lanaren sarreran— kultura mendeba-
learraren asmakizunik handienetakoa da: istorioak kontatze-
ko, pertsonaiak asmatzeko eta gizabanakoen paradisu us-

tezkoa sortzeko jolasa modukorik ez dago; eta hortik inor ezin daiteke bidalia izan, nobela batean inor ez baita egiaren jabe. Denek dute entzunak eta ulertuak izateko eskubidea.

Eta hau oso ondo ulertu zuen Diderot-ek, izan ere, hain kapritxosoa izanik ere, egiaren zati baten jabe besterik ez da, eta badaki deus ez direla bere eskubideak irakurlerik gabe. Horregatik, Jacques Fatalistaren abenduaren erdian Autoreak esan dezake:

Irakurle, automata baten gisara hartzen nauzu, hori ez dago ongi... Nahikoa dugu... Beharrezkoa izango zait ni zure fantasiara zuzen nadin, baina beharrezkoa ere bada, neu ere, beure fantasiara zuzen nadin".

Diderot-en jolasa oso serioa da, gure denbora gure askatasunaren sinonimotzat ematen baitu. Jacques Fatalista etengabe ari zaigu esaten gure bizitza honek garrantziarik ez duela, den dena goian baitago idatzita. Eta hau barrokotik datorren ideia da. Baina goian gauza gehiegi idatzita dagoelako, Jacques-ek eta bere Nagusiak ugaritu egiten dute beheko idazkera, eta jolasaren bidez erakusten digute denok bat garela denboran, eta denok dugula gure denbora aukeratzeko eskubidea, fatalitatea askatasun bihurtzen den modura. Askatasunarena da Diderot-en estilo jolastaria. Modernidadearen aintzindari. Tristan Shandy eta Quijoteren modura. Hirurok ez baitutē beren garaia agortzen, ez baitira garaiko politika, filosofia, sikologiara mugatzen; eta azkenik, etengabeko jolasa baitira: jeneroen artekoa, hizkeren artekoa, denboren artekoa, aukeren artekoa...

Jolasaren kontzeptuari beste bat dago oso ondo loturik, eta ironiarena da. Ironia baita munduari eta errealitateari aurre egiteko modu bat, izpiritu trajikoaren ifrentzua. Ironia du James Joyce-k Dublinen kokatzen duenean Ulises-en historia. Edo Cervantes-ek bere *Quijote*-n idazle arabiar bat sartzen duenean, Cide Hamete Berengeli hain zuzen. Ironia du Scherezade-k 602 gauean Shariyar erregeari kontatzen dio istorio bat, non Scherezade-k Shariyar-i istorio bat kontatzen dion, eta abar... Ironiaz beterik dago Maurice Blanchot, Odiseako Sirenen Kantari buruz ari denean, eta kante hori Odisea bera dela esaten duenean. Ironia du Flaubert jaunak esaten duenean:

"*Madame Bovary cést moi*". Ironia eta irakurlearekiko jolas galanta darabilen bat Augusto Monterrosa da. Irakur ezazu ipuin hau:

"Behin batean bazen labezomorro bat Gregorio Samsa zela amesten zuena eta honek ere amesten zuen labezomorro bat zela Franz Kafka izenekoa, eta honek ere amesten zuen idazle bat zela eta idazten zuela Gregorio Samsa enplegatu bati buruz, eta enplegatu horrek labezomorro bat zela amesten zuen."

"Modernidadean murgildurik jarraitzen dugu, errealitatearen kontzeptoa kili-kolo dagoelarik. Ez baitago beste errealiterik gure begiek ikusi nahi dutena baizik."

"Baina uzten zaitut, aholku bat eman ez. Zure uharte horretan gizon beltz batekin egiten baduzu topo, ez iezaiozu Ostirale edo Ostegun izena eman, jar iezaiozu Ismael."

Italo Calvinok berak idatzitako boteila barruan sartu eta postaz bidali zion Leonardo Sciascia lagunari, honek Mediterraneoako uretan utz zezan, iritsi beharreko tokira iritsiko ote zen esperantzarik gabe.

John Smith-en bizitzak bitartean aurrera egin zuen. Urteak igaro ondoren, konturatu zen uharte hartan ez zegoela inor, ez beltzik ez zuririk, eta noizean behin zeruan arrasto zuri batzuk agertzen zirela, eta urrutian hots handiak gau erdian esna erazten zutenak, eta urak dar-dar egiten zuela eta mendiko onttoen modura altxatzen zela itsasotik hodei gorrixka bat eta pentsatzen zuen guzti horiek zirela Jaungoikoaren seinaleak eta pozik bizi zen.

Egun batean ziztuaren moduko zerbait aditu zuen, ondoren trumoiaren moduko hotsa hurre-hurrean, eta zerbait dirdiragarria ikusi zuen bera zegoen tokira zerutik jaisten. "Jaungoikoa, Jaungoikoa" esateko beta izan zuen hala ere. Uharte hura desagertu aurretik.

Nazio zibilizatu batek erabiltzen baitzuen bonba atomikoaren frogak egiteko.